

Смолярова М.Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного, адміністративного та трудового права
Національного університету «Запорізька політехніка»

УДК 349.22

DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2019.4.22>

ВИКОРИСТАННЯ ПРАВОВИХ СТИМУЛІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ АКТИВНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Постановка проблеми та її актуальність.

Механізм управління поведінкою суб'єктів правовідносин у сфері праці за допомогою правових стимулів заснований на комплексному застосуванні принципів, способів, цінностей, здатних задовольнити їх соціально зумовлені потреби. На функціонування цього механізму впливають фактори, що забезпечують високу соціально-правову активність, а також цінність очікуваного результату своєї діяльності як самим працівником, так і зовнішньою оцінкою результатів праці з боку трудового колективу та керівником підприємства. Важливо розуміти, що стимулювання – це вплив правових стимулів на поведінку суб'єктів правовідносин у сфері праці, які спонукають їх до соціально-правової активності. Тому використання правових стимулів державою спрямоване на розвиток правомірної поведінки суб'єктів правовідносин у сфері праці, в результаті якої задовольняються відповідні потреби та інтереси як особи, так і суспільства в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблемним питанням, пов'язаним із застосуванням правових стимулів, присвячені дослідження таких закордонних та вітчизняних учених, як В.Б. Авер'янов, Д.О. Гавриленко, С.С. Каринський, О.В. Лавриченко, Р.З. Лівшиц, А.В. Малько, В.І. Нікитинський, Д.М. Овсянко, Є.В. Охотський, Ю.М. Старілов та інших. Водночас представники наукових шкіл трудового права приділяють невелику увагу зазначеній проблематиці. До останніх досліджень у цій сфері можна віднести праці С.В. Венедіктова та М.О. Дей.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі наукових поглядів дослідити природу соціально-правової активності суб'єктів правовідносин у сфері праці через трактування її сутності та підкреслити концептуальні проблеми під час використання правових стимулів у трудовому праві.

Виклад основного матеріалу. Соціально-правова активність працівників, роботодавців, організацій роботодавців, об'єднань професійних спілок, трудових колективів й державних органів є суттєвим фактором розвитку демократії та має ефективний правовий вплив на суспільно-трудові відносини й управління ними. Тим часом розробка механізму правового стимулювання як комплексу поведінкової проблематики неможлива без розкриття природи соціально-правової активності.

У соціології немає однозначного тлумачення поняття «соціальна активність». Найчастіше це

поняття ототожнюють з різноманітними соціологічними категоріями – соціальною діяльністю, соціальною взаємодією, соціальною поведінкою, соціальним статусом тощо. При цьому сам термін «активність» здебільшого вживається для характеристики поведінки особистості, хоча в ряді робіт це поняття використовується і під час опису соціальної спільності.

У філософії під соціальною активністю розуміють характер функціонування індивіда в суспільстві. Соціальна активність пов'язана з перетворенням інтересу на фактор дії, з пізнанням, перетворенням дійсності, зумовлена діяльною природою людини, розбіжностями між умовами існування й об'єктивними потребами особистості та спрямована на ліквідацію невідповідності між потребами і умовами буття суб'єкта [6, с. 444]. Слід погодитися з розумінням соціальної активності як творчого і діяльного ставлення до світу, що відрізняється різноманітністю соціальних зв'язків і дій, спрямованих на реалізацію суспільних інтересів.

У соціолого-педагогічному словнику соціальна активність визначається як сукупність форм людської діяльності, свідомо орієнтованої на розв'язання завдань, що постають перед суспільством, класом, соціальною групою у певний історичний період. Суб'єктом соціальної активності може виступати особистість, колектив, соціальна група, шар, клас, суспільство загалом [5, с. 286]. Як бачимо, соціальна активність не може існувати без діяльності, її форм і видів.

На думку Л.Н. Коган, соціальна активність – є свідомою і цілеспрямованою діяльністю особистості і її цілісно-психологічною якістю, які, будучи діалектично зумовленими, визначають і характеризують ступінь або міру персонального впливу суб'єкта на предмет, процеси і явища навколишньої дійсності [3, с. 27]. Насамперед соціальну активність можна розглядати як соціальну якість, за допомогою якої суб'єкти можуть пізнавати та перетворювати як себе, так і суспільство.

Автори філософських і соціологічних робіт зазвичай в структурі соціальної активності виділяють тільки такі її види, як виробнича, політична і громадська активність. Крім того, принципового значення набуває проблема співвідношення соціальної активності і діяльності. Активність і діяльність найчастіше розглядаються на рівні особистості, що звужує проблему соціально-правової активності і її

структури. Під час дослідження соціальної активності вчені обмежуються формулюванням цього поняття, тобто по суті не розглядають зміст цієї філософсько-соціологічної категорії. Під час дослідження діяльності більшість схиляється до думки, що вона є джерелом, рушійною силою, способом і умовою суспільного життя.

У юридичній літературі відсутнє єдине розуміння поняття «активність». Термін «активність» походить від латинського і означає ініціативний, діяльний.

Правники розглядають правову активність як один з видів соціальної активності та наголошують на її юридичній значущості. Тому є підстави стверджувати, що правова активність – це найвища форма правомірної поведінки особистості, що проявляється в інтересі до права, формуванні спонукальних мотивів вступу у правове спілкування, у правову діяльність і тим самим в процес реалізації загальнозначущих цілей права.

Мотивація у сфері праці справляє визначальний вплив на соціальну активність через цільову спрямованість і характер організації праці й виробництва, формування у суб'єктів трудових правовідносин ціннісних орієнтацій, усвідомлення їх значущості, задоволення їхніх потреб та інтересів.

Як справедливо відмітив В.С. Венедиктов, протягом існування людської цивілізації, вирішуючи утворені проблеми та розв'язуючи конфлікти, людство створювало систему зобов'язуючих принципів, правил, еталонів, вимог для регулювання соціальних відносин, діяльності і поведінки соціальних суб'єктів на всіх рівнях і в усіх сферах людської життєдіяльності – від суспільства до окремих малих груп, індивідів, сфер життя. Поява нових соціальних норм або трансформація чинних ніколи не були випадковими – норми виникали, формувалися та розроблялися на основі чинних систем цінностей, потреб, ідеалів суспільства або його соціально-структурних підсистем. Шляхом вікового відбору найефективніших та найдоцільніших форм поведінки або діяльності за критерієм їх наслідків людство підносило в ранг норми ті з них, які найбільш відповідали цілям та цінностям цього суспільства, спільнот або груп. Це свого роду феномен цивілізації, завдяки якому стає можливим збереження і розвиток людини як соціального виду, здійснювані шляхом формування та відтворення певних однотипних форм поведінки, діяльності, взаємодії в межах, визначених вимогами і очікуваних від конкретних суб'єктних носіїв. Наявність певних взірців, зразків та стандартів поведінки за відповідних умов дозволяє запобігати хаотичності у суспільних відносинах, створювати необхідні засади для суспільного розвитку [1, с. 19].

За твердженням О.В. Малька, об'єктивна необхідність у використанні правових стимулів для соціально-правової активності полягає в тому, що у суспільства та держави є потреба у соціально-корисній і активній поведінці суб'єктів права у різних сферах життєдіяльності: соціально-економічній (підприємницька, трудова діяльність, конкуренція, вклад інвестицій, впровадження досягнень науко-

во-технічного прогресу у виробництво, підвищення якості продукції тощо); духовно-творчій (наукова, виховна, педагогічна, культурна діяльність); політико-юридичній (виборча, правова активність, участь в управлінні справами суспільства та держави, в охороні правопорядку; профілактична діяльність, виправлення і перевиховання засуджених тощо). Такі потреби й створюють передумови для встановлення у законодавстві відповідних правових стимулів, призначення яких – впливати на поведінку суб'єктів в необхідному для суспільства та держави напрямі, спонукати особу діяти належним чином [4, с. 84].

Аналізуючи вищевикладені погляди вчених, слід відзначити, що стимул дійсно має характер зовнішнього подразника. Однак ззовні впливати на поведінку особи можуть різні явища: природа, суспільство тощо. Отже, якщо говорити про стимул як про суто правову категорію, необхідно здійснити його правове оформлення. Адже саме правові стимули, впливаючи на людину, підштовхують його до законслухняної поведінки, отже – тільки правова регламентація робить стимули позитивними регуляторами поведінки суб'єкта.

Правові стимули в кожній галузі права мають свої особливості, але водночас вони наділені загальними ознаками. До них відносять: 1) правовий стимул виступає зовнішнім фактором у вигляді правового спонукання до законслухняної поведінки з урахуванням власних інтересів суб'єктів права; 2) правовий стимул є інформаційно-цілеспрямованим зовнішнім впливом, який встановлюється для регулювання поведінки суб'єктів в бажаному позитивному напрямі; 3) стимуляційні засоби встановлюються і забезпечуються державою та її примусовою силою; 4) правовий стимул розширює рамки вибору варіанта правомірної поведінки для суб'єктів правовідносин, сприяє зацікавленості в отриманні позитивного результату, який є бажаним і для держави [2, с. 16–17].

Висновки. Отже, вивчення соціальної активності особистості як частини життєвої позиції людини вимагає теоретичної розробки, суворої визначеності використовуваних понять і категорій, розширення конкретних соціологічних, соціально-психологічних, соціально-правових досліджень.

Розробка проблеми соціально-правової активності суб'єктів правовідносин у сфері праці повинна допомогти по-іншому підходити до оцінки деяких сформованих у загальній теорії права уявлень, коли, наприклад, правові стимули, передбачені в юридичній нормі, розглядаються як визначальна ланка механізму правового регулювання, або коли правовідносини вважаються єдиною можливою формою переведення приписів юридичних норм в реальну поведінку суспільства, групи й особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Венедиктов В.С. Юридична відповідальність працівників ОВС України : монографія. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 356 с.

2. Иванова Е.В., Семенова И.Ю. Правовые стимулы и правовые ограничения в отечественном семейном праве как современная теоретическая проблема. *Oeconomia et Jus*. 2016. № 2, С. 14–19.

3. Коган Л.Н. Цель и смысл жизни человека. Москва : Мысль, 1984. 252 с.

4. Малько А.В. Стимулы ограничения в праве. 2-ге изд., перераб. и доп. Москва : Юрист, 2004. 250 с.

5. Соціолого-педагогічний словник / За ред. В. В. Радула. Київ : «ЕксОб», 2004. 304 с.

6. Философский словарь. / Под ред. И.Т. Фролова. 5- изд. Москва : Политиздат, 1987. 590 с.

Смолярова М.Л. ВИКОРИСТАННЯ ПРАВОВИХ СТИМУЛІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ АКТИВНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

У статті розкрито природу соціально-правової активності через трактування її сутності з позиції філософського, психологічного, соціологічного, юридичного аспектів. Визначено значення соціально-правової активності суб'єктів правовідносин у сфері праці як чинника суспільного розвитку. Проаналізовані погляди науковців щодо правового впливу на поведінку суб'єктів трудових правовідносин, особливо в контексті її відповідності інтересам суспільства. Підкреслено, що використання правових стимулів державою спрямоване на розвиток правомірної поведінки суб'єктів правовідносин у сфері праці, в результаті якої задовольняються відповідні потреби та інтереси як особи, так і суспільства в цілому.

Соціально-правова активність працівників, роботодавців, організацій роботодавців, об'єднань професійних спілок, трудових колективів й державних органів є суттєвим фактором розвитку демократії та має ефективний правовий вплив на суспільно-трудові відносини й управління ними.

Акцентовано увагу на концептуальній проблемі під час застосування правових стимулів у трудовому праві. Автором запропоновано власне визначення поняття «стимулювання суб'єктів трудових правовідносин», а саме під стимулюванням розуміється вплив правових стимулів на поведінку суб'єктів правовідносин у сфері праці, які спонукають їх до соціально-правової активності. На основі аналізу юридичної літератури зроблено висновки щодо впливу наукових концепцій на формування дієвого механізму правового стимулювання суб'єктів трудових правовідносин. Наголошено, що відсутність цілісного розуміння правового стимулювання у науковців та складності, які виникають під час його застосування, будуть породжувати суттєві проблеми як на теоретичному, так і на практичному рівні.

Розробка проблеми соціально-правової активності суб'єктів правовідносин у сфері праці повинна допомогти по-іншому підходити до оцінки деяких сформованих в загальній теорії права уявлень, коли, наприклад, правові стимули, передбачені в юридичній нормі, розглядаються як визначальна ланка механізму правового регулювання, або коли правовідносини вважаються єдиною можливою формою переведення приписів юридичних норм в реальну поведінку суспільства, групи й особистості.

Ключові слова: соціально-правова активність, суб'єкти правовідносин у сфері праці, соціальна активність, стимулювання, правові стимули.

Smolyarova M.L. USE OF LEGAL INCENTIVES FOR FORMATION OF SOCIAL LEGAL ACTIVITY OF LABOR SUBJECTS

The article reveals the nature of social and legal activity through the interpretation of its essence from the standpoint of philosophical, psychological, sociological, and legal aspects. Authors of philosophical and sociological works usually in the structure of social activity distinguish only such types as industrial, political and social activity. In addition, this activity is often viewed at the level of the individual, which narrows the problem of social and legal activity and its structure.

In the study of social activity, scientists are limited to the formulation of this concept, that is, essentially not considering the content of this philosophical and sociological category. The study of the social activity of the individual as part of a person's life position requires theoretical development, strict definition of the concepts and categories used, extension of specific sociological, socio-psychological, social and legal studies. The social and legal activity of workers, employers, employers' organizations, trade unions, labor collectives and government bodies is a significant factor in the development of democracy and has an effective legal impact on social and labor relations and management.

The importance of social and legal activity of subjects of legal relations in the sphere of work as a factor of social development is determined. The views of scientists on the legal influence on the behavior of the subjects of employment relations are analyzed, especially in the context of its relevance to the interests of society. It is emphasized that the use of legal incentives by the state is aimed at the development of legitimate behavior of legal entities in the sphere of labor, which satisfies the relevant needs and interests of both individuals and society as a whole.

Attention is drawn to conceptual problems in the application of legal incentives in labor law. The author proposes his own definition of the concept of stimulation of the subjects of employment relationship, namely, the stimulation refers to the influence of legal incentives on the behavior of the subjects of employment in the sphere of labor, which encourage them to social and legal activity. On the basis of the analysis of legal literature, conclusions are drawn regarding the influence of scientific concepts on the formation of an effective mechanism of legal stimulation of the subjects of labor relations. It is emphasized that the lack of a comprehensive understanding of legal incentives for scientists and the difficulties in its application will create significant problems at both theoretical and practical levels.

The development of the problem of social and legal activity of legal entities in the field of work should help to approach differently the assessment of some ideas formed in the general theory of law, when, for example, legal incentives provided in the legal norm are considered as a determining element of the mechanism of legal regulation or when legal relations are considered the only possible form of translating the prescriptions of legal norms into the real behavior of society, group and personality.

Key words: social and legal activity, legal entities in the sphere of work, social activity, incentives, legal incentives.